

Seria de autor *Ionel Teodoreanu*. Opere
este coordonată de Loredana Cuzmici

Editor: *Vasile Burlui*

Redactor: *Onina Bortas*

Tehnoredactor: *Cristina Lucia Şutiu*

Coperta: *Cristina Lucia Şutiu*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

TEODOREANU, IONEL

Turnul Milenei / Ionel Teodoreanu.

Iaşi : Cartea Românească Educaţional, 2023

ISBN 978-606-057-295-4

821.135.1

Grupul Editorial Cartea Românească Educaţional
Copyright © Editura Cartea Românească Educaţional, 2023

www.librariacartearomaneasca.ro/ecredu.ro

www.ecredu.ro

Ionel TEODOREANU

Turnul Milenei

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Și se acoperi de-un zâmbet dulce și sfâșietor fața scobită a călugărului.

— Aa ! Aa !

Îi înapoie hârtia, dându-i și rădăcina pe care o sculptase, cu o mișcare-atât de blândă, încât fetița cu ochi albaștri, îi zâmbi.

Poarta era deschisă. Plecară.

Rămase Coca Bâca singur în fața cerului de toamnă, cu brațele căzute pe genunchi și capul înclinat pe-o parte, ca o statuie chinuită a melancoliei, așezată de Dumnezeu peste mormintele întregului neam Bour.

CUPRINS

<i>PARTEA ÎNTÂI</i>	
<i>CEI TREI</i>	5
Capitolul I.....	7
Capitolul II.....	36
 <i>PARTEA A DOUA</i>	
<i>B O U R A</i>	63
Capitolul I.....	65
Capitolul II.....	111
Capitolul III	156
 <i>PARTEA A TREIA</i>	
<i>1 SEPTEMBRIE 1880</i>	177
Capitolul I.....	179
Capitolul II.....	212
 <i>EPILOG</i>	233

Capitolul I

Se abătu un vânt răsturnând în nări și pe obraji nebunia și parfumul ud al ploilor de primăvară. Destrăbălat ca paparudele, vârtejuri de colb dănțuiră pe ulițele Iașului. Pălării explodară. Brațe săltară, prea scurte. Hârtii izbucniră. Din pomii albi zburară flori umplând văzduhul de noițe. Tobe mari bubuiră bas în marginea cerului crunt.

Zăngănind, ferestrele se închideau. Coșurile trăsurilor se boltiră, negre. Gustul colbului era pe toate buzele, și pleoapele clipeau urzicate de pulberi sure.

Cu tact de pendule pornite, primele picături căzură luminos, căscând pe asfaltul prăfuit ochi de culoarea umbrelor deschise. Veneau. Altele zvâcniră. Altele se zăbură, săltară, se-nvălmășiră pe asfaltul negru; cu nouri vineți și tunete de vară, ploaia năvăli răsucind vântul, înaltă, deasă, repede, elastică și dură, împlântându-și goana în oraș, duruind pe streșini, duduind pe asfalt, încinsă parcă-n clocote de mare și în foșnet de păduri.

Apoi, râzând cu tot obrazul, veni o mare lumină de soare.

Trecuse ploaia. Și-n urma ei, rămase cercul acela de copil pe care-l mână primăvara când aleargă, și-l uită pe cer: curcubeul.

Clonț îl văzu și ieși, atârând cheia în cuiul, de sus. Era îmbrăcat sumar: capul gol, picioarele desculțe. O cămașă de cit, care-i ținea loc de bluză, și un pantalonaș scurt, suspendat cu acele bretele primitive făcute din două benzi încrucișate pe după umeri, cam pe la ceafă, care izbutesc să tragă treptat cămașa în sus, până când îi

dau bulbucătura unui gheb. Se opri la chioșcul de ziare de lângă Tufli, cumpără toate trei ziarele ieșene – Opinia, Evenimentul și Mișcarea – și împlântându-și picioarele în șuvoiul gălbui de la marginea trotuarului, desfăcu primul ziar. Crăcănat în mijlocul apei care gâlgâia și clăbucea în jurul gleznelor brune, cu ziarul desfășurat în mâni, căută, căută, cu fruntea încrețită, silabisind cu furie primele cuvinte ale veștilor internaționale și politice, lepădându-le, căutând, căutând, cu o involuntară respirație de înot, până când, printre reclamele *celorlalți*, o găsi, mirosind a cerneală proaspătă, pe cea așteptată, – ș-atunci, lăsând ziarul să-i spânzure într-o mână, contemplă orașul inundat, cu aerul de ghidușă sfidare și impertinentă, dominațiune pe care-l are statuia necuviincios intitulată *Manekennpiss*, din orașul Bruxelles.

Controlă și celelalte două ziare: reclamă cra. Pături ziarele. Șovăi o clipă, cu coada ochiului spre casă: trebuia să pregătească masa... Se scarpină. Dar streșinile cântau și șuvoaiele curgeau la vale, murdare, de culoarea zdrențelor, cu o golănie și o nepăsare suverană Porni cu șuvoaiele măloase, șuierând ca-n codru, privind cu o compătimire ironică ghetetele trecătorilor înghesuți pe lângă ziduri în așteptarea trăsurilor. Nu mai existau străzi, nici pietoni. Curgeau la vale niște ape tulburi, dând sunet de gargară fluvială orașului. Și Clonț venea cu ele, desculț, mândru ca un cârmaciu pe pluta lui. Se abătu la dreapta, pe strada Banu, împreună cu apa drotată de grabnica ei curgere pe bolovani.

– Notki! răsună glasul copilăresc, trâmbițator de bucurie.

Peste drum de poarta dosnică a Liceului Național – ieșirea și intrarea elevilor – sub streșina unei case, era dughiana lui Notki, alcătuită dintr-un scăunaș pe care ședea vânzătorul și două coșuri cu marfă: într-unul covrigi

uscați cu sare, covrigi cu susan, crafle și cornuri cu nucă; în celălalt, începând cu alune prăjite și isprăvind cu zaharache și pistil de caise, toate acele aperitive dulci, care, după avizul părinților strică pofta de mâncare și stomacul copiilor. Notki, cu palton verzui, și vara și iarna, roș și pistruet până și pe mâni, părea făcut din turtă dulce, susan și rugină.

La apariția lui Clonț, fața lui Notki se acoperi de un zâmbet arămiu ca lumina unui samovar aprins.

– Ce faci, bre Clonț? Ci, te-ai făcut de-acu-mitropolit?

Nu-l mai văzuse de cinci zile.

– Salut, – vorbi Clonț, cu demnitate și mister, călând pe trotuar. Vârâse sulul ziarelor în pantaloni ca să aibă amândouă mâinile libere. Se aplecă asupra coșului cu zaharicale, dădu la o parte mușamaua și începu să caute. Răscoli toată marfa, strâmbând din nas, disprețuitor, cântărind în mână tot ce apucă, mereu nemulțumit, având aerul că tot ce vede îi supără privirea și tot ce miroase îi nemulțumește nasul. Notki îl privea, cu buza răsfrântă și sprâncenele ridicate.

– Bre Clonț, da fudul te-ai mai făcut!

În sfârșit alese două suluri de pistil de caise, crenelând c-o mușcătură capătul fiecăruia, și un zaharache pe care îl vârî în gură ca pe-o țigară. Apoi luă țuhalul care-i servea lui Notki de umbrelă, îl așeză pe marginea trotuarului, reveni, întinse lui Notki unul dintre ziare, Opinia, și așezându-se calm pe țuhal, își lăsă picioarele, visătoare, în energia șuvoiului de lângă trotuar.

Se dădu complet deliciului de-a suge un zaharache dulceag și fad, în timp ce lipită de cerul gurii, o bucată de pistil se topește acrișoară și aromată în saliva abundentă. Cu coada ochiului privi spre Notki: își pusese ochelarii, și citea.

Clonț așteptă. Cântă în ei bucuria, ca ploaia în oraș. Dar nu-i plăcea să se grăbească, nici la zaharache, nici la bucurii. Notki nu știa nimic. Credea că-i tot vânzător de ziare. Mușcă o nouă bucată de pistil, lipind-o de cerul gurii. Bucata de zaharache diminueă. Notki citea. Îl prinse nerăbdarea. Rupse foaia prima din ziarul „Mișcarea”, făcu o corabie și-i dădu drumul pe apă. Apoi scuipă și vorbi imperativ.

— Notki, cetește tare ce zice în pagina patra, sus în stânga, lângă „Dacă vrei să fiți frumoasă întrebunțați numai produsele „Flora” ... Hai, Notki, ștergeți ochelarii, — șfichiui glasul nerăbdător.

Și Notki, cu glas nazal și cu un accent evreesc, tare între accente ca mirosul usturoiului printre miroasuri, descifra următorul anunț, scris cu litere groase:

„Copii bucurați-vă!

Odată cu venirea primăverii
În centrul orașului, pe Esplanada

Râpei galbene,
S-a deschis

○

Mare fabrică de zmee

Praștii

Arșice colorate

Mingi de petică

Etc.. Etc.. Etc..”

Pe măsură ce Notki citea, gura lui Clonț se lărgea, prefăcându-i zâmbetul dintr-un crai-nou de sclipiri, într-o adevărată semilună de dinți robuști cu gingii ca pomușoara.

— Ei?! făcu Notki, privind peste jumătatea sticlelor de ochelari, cu colțurile buzelor aplecate.

— Fabrica i-a Mea, Notki – proclamă Clonț, cu nările dilatate.

— Taci, bre!

— Să-mi sară ochii pe plită, dacă te mint! se răsti Clonț, răsucindu-se.

— Bre, Clonț, te-ai făcut de-acu-negustor?

Dădu să răspundă, dar tresări și saltă în picioare.

Un formidabil șuer haiducesc, răsunase deasupra murmurului lichid al orașului.

— Salut.

Dădu să plece.

— Moi, Clonț, plătește consumația?

— Treci pe la fabrică, Notki!

*

Ciorna anunțului citit de Notki în ziarul „Opinia” din 2 Aprilie 1910, trecuse și pe sub ochii lui Petru care obiectase că „Esplanadă” e pur și simplu absurd; că „mare fabrică de zmee” trebuie înlocuit, aproximativ onest, cu „un atelier de zmee”; și că luxuriantul „Etc. Etc.” trebuie suprimat, deoarece jucăriile de vânzare se limitau la cele specificate.

Punctul de vedere al lui Ion Ion nu se schimbă, așa că anunțul apăruse întocmai. De altfel, în ce privește publicitatea și negocierea produselor trinității Petru – Ion Ion – Clonț, Ion Ion avea cuvântul hotărâtor. De asta, Petru îi și spunea câteodată Șmil, uneori cu o nuanță pejorativă, alteori admirativă.

Clonț, factor subaltern al trinității, n-avea dreptul să poreclească decât în sinea lui, ceea ce și făcea. Devenit deodată negustor, adică industriaș, prin voința stăpânilor și comanditarilor săi, Clonț n-avea emoția debutanților, fiindcă pentru el viitorul nu exista. Trăia în spațiu – mândru când marfa lui Notki – nu în timp având grija plății. Și spațiul, după cum se vede, îi era prielnic. Fusesse văxuitor

de ghete, vânzător de ziare, debitant de cărți poștale, evantalii de hârtie și rondela de cauciuc pentru călcâie; figurant la teatru în piesele cu pitici; cotiugaragiu, ș-atunci comandat; condusesse măgărușul cu afișele cercului Sidoli pe toate ulițele și prin toate măhălălele lașului, percepând taxa de cinci banii de la fiecare amator de echitație biblică – exploatare cu totul neprevăzută a urechiatului destinat numai tracțiunii reclamelor; vânduse bragă, precum și rahat cu apă rece, vara, – castane, smochine, pere, mere, nuci cu glazură, trase în țepușe de lemn, iarna; și isprăvisse, deocamdată, prin a fi modelul lui Petru, apoi „omul de încredere al lui Petru și Ion Ion – le făcea grijitură și ordine în odăi, cafele negre în șopron, le călca pantalonii, le ascuțea briciul —, și în sfârșit, industriașul lansat de ei prin publicitate. Avea doisprezece ani neîmpliniți, știa să vorbească evreiește, cunoștea și câteva expresii țigănești; alte limbi străine nu învățase. De când vânduse ziare, deprinsese literele de tipar. Doi dinți superiori se avântau din șirul clar al celorlalți împungând agresivi de sub buza de sus, și altfel răsrântă, ceea ce dădea gurii lui înfățișarea poreclei care-i ținea loc de nume și pronume.

*

Câteva zile după apariția anunțului de mai sus, aceleași ziare publicară cu litere cursive următoarea informație: „Aflăm cu plăcere că anul acesta, cu prilejul concursului interșcolar de oină de la 10 Mai, sub auspiciile societății de gimnastică din localitate, va avea loc un concurs de zmeu pentru copiii până la paisprezece ani, și un concurs de tragere la țintă cu praștia, pentru copiii până la șaisprezece ani. Cel dintâi concurs va consta din, lupte de zmeu, două câte două, eliminatorii. Se vor acorda

câte trei importante premii în numerar, precum și numeroase mențiuni onorifice. Cercurile autorizate asigură că Ministerul Instrucțiunii Publice se va asocia la această bine-venită inițiativă care nu urmărește decât ilustrarea maximei strămoșilor noștri Romanii: „Mens sana, in corpore sano” – Pentru lămuriri, publicul se va adresa cunoscutului și apreciatului caricaturist Ion Ion, neobositul secretar al societății de gimnastică”.

— Șmil! exclamase Petru, când Ion Ion îi arătase cu un gest jupiterian, informația tipărită fără prealabil control.

La drept vorbind însă, campania de reclamă întreprinsă de Ion Ion, era pe deplin îndreptățită. Noua industrie, înainte de-a produce, devora. O ultimă serie de cheltuieli exasperase pe Șmilul din Ion Ion. Până a nu adăposti o „mare fabrică de zmeu”, ograda lor n-avusese, propriu zis, gard. Dar comerțul, când nu-i ambulant, nici clandestin, presupuse o firmă.

O găsiseră; un zmeu de lemn, pe care Petru pictase saltul delirant al unui clown – scufă vișinie, galbenă și verde cu chenar de zurgălăi, ilară față de faianță, buze de sfeclă, nări trâmbițătoare, bufantă haină tricoloră – întregit prin șuiala pestriță a cozilor. Înfipt într-un par, zmeul-reclamă avea și zbârânătoare; în vânt, aerianul pinten zornăia frenetic, atrăgând neapărat urechea, apoi și privirea trecătorilor. Deși înzestrat cu un zmeu, parul tot par rămânea, ca un accent de loc viran – „respingător pentru delicateța înăscută a mamelor din elită” – monologase Ion, Ion, contemplând cutiile de sardale și compot, tinichelele, cojile, zdrențele, ghetetele și galoșii în stare de putrefacție și beatitudine, printre alte gunoaie clădite de vânt și ploi nu departe de casa lor.

Așadar, după o grabnică mobilizare a conținutului buzunarelor, și mai ales a creditului, gardul răsărise.

Totodată, parul primitiv fusese înlocuit cu un stâlp multi-color: înfășurat în cozile zmeului zugrăvit, amintea, în enorm, acele paiate cu mâner, legănate deasupra unui zâmbet, de mânuța copiilor din leagăn. Văzută pe dinafară, printre gratiile gardului nou, casa apărea dărăpănată. Alte cumpărături: var, caldare, badana. Clonț îi refăcuse tenul, chituind și văruind. Înnoirea casei impuse cărpirea șopronului. Oportun și gratuit, măru ale cărui crengi se răsuceau rotat peste casă, înflorise, cruțându-le o ultimă cheltuială, refacerea acoperișului.

*

* * *

Între camarazii pictori, Ion Ion, era poreclit „Împăratul” sau „Pater noster”, nu din pricina unui raport de filiațiune, ci din pricina supremației fizice, unită cu o indiscutabilă autoritate morală. Trupește, față de ceilalți, era ca harta imperiului moscovit, aziatică pe cât europeană, alături de celelalte stătulețe ale vechiului continent. Ca o sfeclă printre ridichi, ca o majusculă printre minuscule și ca o popică printre piesele de șah, Ion Ion îi domina. Natura intenționase să-l facă elefant. Tocmai când îi schițase capul de culoarea cenușei, pornindu-i chilogrammele trompei de pastă lungă, se răzgândise umoristic. Așa că făptura lui omenească, de grandioase proporții, păstrase în esență și cantitate întâia intenție a naturii, exprimând-o însă pe a doua. Avea ochi mici, urechi ample, dinți de fildeș și o năstrușnică mobilitate de zâmbet, sub arcul de triumf al nasului, amintitoare a șfichiului agil de la capătul trompei masivului patru picioare.

Prezida două mese de țapi, alune americane, covrigi optulari, lavalieri și plete, la berăria Luther care, odată cu căldurile își scosese mesele afară și orchestra în vitrina geamlâcului în fața lui Ion Ion, o halbă îi onora

distinctiv statura și prestigiul. Răsturnat pe scaun, cu picioarele ieșind pe sub masă printre scaunele din față – ca un tren mai lung decât tunelul prin care trece – acompania orchestra cu mugete modulate – nuanța trombon sau contrabas – și bombăniri saltatorii, nuanța tobă mare. Celelalte glasuri – ale „puișorilor”, deghezate în trâmbițe, violine, violoncele, piculine și fligoarne, îl urmau, dând fiorituri neprevăzute orchestrei care asuda în geam.

Se auziră țipete frenetice; cu mișcări zăpăcite de rândunele, mici derbedei desculți, în zig-zag, răspândiră din masă în masă, falfăirea ziarelor de sară.

– Hooo! făcu Ion Ion, cu timbrul trombon profund.

Înhățând de spate pe vecinul său, se ridică, înălțându-l cu scripetul brațului, îl împlântă perpendicular cu tălpile pe scaun, îi trecu ziarul în mână, potrivit-i brațul statuar:

– Cetește, puișorule, rar, tare și nuanțat, că ai urmat la declamație cu State Dragomir.

Se făcu tăcere.

– „Casa năzdrăvăniilor” – anunță glasul.

– Tot omul să asculte și să tacă, – porunci Ion Ion.

Se răsturnase pe scaun. Ghetele-i apărură dincolo de masă, vrednice de a purta șoșonii supranaturali expuși în fața magazinelor cu încălțăminte.

Lectura fu aurită de toți consumatorii, ca o proclamație pentru cetate.

La încheierea ei, răsunară urale, pupături, aplauze, și furtuna se pomi în monom, pe strada Lăpușneanu, cu Ion Ion în frunte. Fiindcă intră Ion Ion, intrară toți, ca puii după mamă, la magazinul Orenștein; reapărură cu trâmbițe de carton în mână, șerpuind pe lângă trecători, gravi, demni, dând câte un sunet scurt din pâlnia multi-coloră.

Ieșea o mamă cu un copil și un zmeu de la domiciliul Petru-Ion-Ion-Clonț; se dădu la o parte cu un zâmbet, din fața salutarilor în serie ale carnavalescului convoi.

– Petru inimioara mea, tu acasă nu mai sta!... Suflați pușorilor!

Trâmbițele sculate spre cer, gâgâiră lung.

Se aduna public în fața casei.

Clonț ieși din șopron, cu gura până la urechi. Ion Ion apăruse din casă, în fața frontului trimbițator, călare pe un căluț de lemn cu roate, ținând în mână o darabană. Din răspuțeri, cu obrajii congestionați ca ai cimpoierilor, trâmbițașii pedestri nechezară în fața căpitanului călare.

– Tăcere, pușorilor, – comandă Ion Ion ridicând bagheta în sus, cu gest de sceptru.

– Clonț, unde-i Petru cel Mare?

Prompt, Clonț se cățără în măr, întinse capul, cercetă acoperișul.

– Nu-i! răspunse el coborându-se odată cu roirea trandafirie a florilor de măr.

– Vânzarea? urmă Ion Ion succint.

– Cinci lei, – răspunse Clonț, descingând, fără șovăire, eliminând o fracțiune necesară furniturilor strict personale de la Notki.

– Dă-i.

Pataca de cinci lei cu efigia Regelui Carol, decoră palma lui Ion Ion.

– Lipește asta pe ușă, la vedere.

Îi întinse ziarul cu articolul. Cu cleiu de morun – luat de la fabrica de zmeu – ziarul fu lipit pe ușă, în timp ce căpitanul bătea darabana și trâmbițele trâmbițară.

– Să-l trimiți pe Petru la „Pavilion”.

Căpitanul își luă calul subțioară, petrecu șnurul tobei pe după gât. Porni.

– Cântați, pușorilor, pentru onor!

Pușorii suflară. Gâgâitor ca panica unui cârd de găște, descriind un arc prin fața casei, monomul porni spre „Pavilion”, făcând un pas de defilare pe lângă zmeureclamă, și expulzând cu lovituri de football, tinichelile, cutiile de conserve și galoșii depozitați în fața casei.

În urma lor, cu un gest nostalgic de sărutare spre stele, Clonț îmbucă și trase în sus cu degetele-nmănunchiate beteala albă a unei felii de halviță.

*

Iată foiletonul care-l determinase pe Ion Ion să încingă toba și să încalice calul cu roțițe, câștigat la o tombolă:

„Casa năzdrăvaniilor”.

Se află în mijlocul orașului pe limba de pământ – adevărat farăș de gunoaie – care coboară spre terasa Râpei-Galbene, în fața Hotelului Bejan. La poartă zbârâie un zmeu, e de lemn, așadar: firmă. Deschizi porțița. Un băiețel, de vre-o nouă-zece ani, abia îmbrăcat, te întâmpină c-un aer dezghețat:

– Vreți să cumpărați un zmeu?

Răspunzi zâmbind „da”, deși tâmplele ți-s sure și nici tată nu ești.

Intri deci, urmându-l pe negustorul de zmeu, într-o șură. Copilărie, copilărie cu pantalonii rupți și genunchii zgâriați pe maidane de mahala!

Nici o pagină de literatură nu mi-a evocat mai vi-guros icoana copilăriei (nu a copilăriei boierești, cu bone, saloane și răzgâieli răsfățate), ci a copilăriei golănești, liberă, dezmațată, temerară și superbă, – decât această